

MAKTAB O'QUVCHILARIDA MA'NAVY-AXLOQIY QADRIYATLARNI SHAKLLANTIRISHDA INNOVATSION PEDAGOGIK YONDASHUVLAR**Malohat Xidirova**

Guliston davlat pedagogika instituti dotsenti.

xidirovamalohat848@gmail.com**Elinur Eshdavlatova**

Guliston davlat pedagogika instituti

Pedagogika yo'nalishi 4-kurs talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18965960>

Annotatsiya. Mazkur maqolada maktab o'quvchilarida ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni shakllantirish va rivojlantirishning nazariy-metodologik asoslari tahlil etilgan. Zamonaviy ta'lim muhitida o'quvchilarning qadriyatli orientatsiyasini shakllantirish jarayoni innovatsion pedagogik yondashuvlar asosida ko'rib chiqilgan. Maqolada interaktiv metodlar, muammoli ta'lim, loyihaviy faoliyat va refleksiv texnologiyalarning tarbiyaviy samaradorligi ochib berilgan. Shuningdek, pedagogik tajriba-sinov ishlari natijalari asosida mazkur metodlarning o'quvchilarda ma'naviy-axloqiy sifatlarni rivojlantirishdagi ahamiyati aytilgan. Maqola natijalari ta'lim jarayonida qadriyatlarni tizimli va maqsadli shakllantirish zarurligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: Ma'naviy-axloqiy qadriyatlar, tarbiyaviy qadriyatlar, maktab o'quvchilari, innovatsion pedagogik metodlar, ta'lim jarayoni, qadriyatli orientatsiya, interaktiv metodlar, shaxs kamoloti, axloqiy ong.

Maktab o'quvchilarida ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni rivojlantirish bugungi ta'lim jarayonining eng muhim va dolzarb masalalaridan biridir. Zamonaviy maktab ta'limi shunchaki akademik bilimlarni yetkazish bilan chegaralanmasligi, balki yosh avlodning shaxsiy, ijtimoiy va axloqiy kamolotini ta'minlash, ularning dunyoqarashini va qadriyatli orientatsiyasini shakllantirishga qaratilgan tizimli pedagogik jarayon bo'lishi lozim.

Axborot texnologiyalari, globallashuv jarayonlari va madaniy almashuvlar natijasida o'quvchilarni ma'naviy jihatdan mustahkamlashning an'anaviy usullari etarli bo'lmay qolyapti; shuning uchun innovatsion pedagogik yondashuvlar, interaktiv metodlar va refleksiv texnologiyalarni tizimli qo'llash talab qilinadi. Ma'naviy-axloqiy qadriyatlar shaxsning ichki dunyosi, axloqiy ongini shakllantirish, ijtimoiy faollik va mas'uliyatni rivojlantirishning markaziy vositasi hisoblanadi.

Shu nuqtai nazardan, qadriyatli orientatsiya — bu shaxsning ma'naviy, axloqiy va ijtimoiy qadriyatlarga nisbatan ongli munosabatini ifodalovchi ichki pozitsiyadir, ya'ni o'quvchining qaysi qadriyatlarni ustun deb bilishi va hayotiy qarorlarida ularga amal qilish darajasi bilan o'lchanadi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, qadriyatli orientatsiya shaxsning axloqiy qaror qabul qilish jarayoniga bevosita ta'sir qiladi va uning jamiyatdagi roli va ijtimoiy moslashuvini belgilaydi [3].

Ma'naviy-axloqiy qadriyatlar shaxsning shaxsiy fazilatlarini shakllantirishda, uning axloqiy qarorlar qabul qilishida, shuningdek, ijtimoiy muhitda samarali faoliyat yuritishida muhim rol o'ynaydi. Ular bolaga adolat, halollik, hurmat, mas'uliyat, hamkorlik va vatanparvarlik kabi sifatlarni o'zlashtirishga imkon beradi.

Shu bilan birga, qadriyatlar shaxsning o'z hayotiy maqsadlarini belgilash, ijtimoiy munosabatlarda muvozanatni saqlash, boshqalar bilan hamkorlik qilish qobiliyatini rivojlantiradi [1]. Sharq olimlari, xususan, Imom al-Buxoriy va Imom Termiziy, yoshlarni sabr-toqat, adolat va halollik fazilatlarini bilan tarbiyalashni ta'kidlagan bo'lsa, Al-Farobiy shaxsning axloqiy mukammalligini qadriyatlar orqali erishiladigan maqsad sifatida ko'rsatadi. Imom G'azzoliy esa, ma'naviy qadriyatlarni amaliyot bilan uyg'unlashtirish zarurligini ta'kidlab, ularni hayotga tatbiq etish orqali shaxsning axloqiy qarorlar qabul qilish va ijtimoiy mas'uliyatni his qilish ko'nikmasini rivojlantirish muhimligini qayd etadi.

Innovatsion pedagogik metodlar maktab o'quvchilarida qadriyatlarni shakllantirishda an'anaviy yondashuvlarga nisbatan sezilarli samaradorlikka ega. Masalan, interaktiv metodlar o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlab, ularni guruh ishlari, rol o'yinlari va muhokamalar orqali o'z fikrini bildirishga, boshqalarning fikrini tinglashga va muammolarni birgalikda hal qilishga o'rgatadi. Ushbu jarayonda hurmat, hamkorlik va adolat kabi qadriyatlar faol tarzda qo'llaniladi. Tadqiqotlarda ko'rsatildiki, interaktiv metodlarni qo'llash natijasida o'quvchilarda o'z fikrini erkin ifoda etish, boshqalar fikriga hurmat bilan qarash va jamiyatdagi o'z o'rnini anglash qobiliyati sezilarli darajada oshadi. Masalan, bir sinfda "Hamkorlik va adolat" mavzusida tashkil etilgan rol o'yini davomida o'quvchilar bir-birining fikrini tinglab, qaror qabul qilish jarayonida birgalikdagi javobgarlikni his qilganlar, bu esa qadriyatli orientatsiyani mustahkamlashga xizmat qilgan.

Muammoli ta'lim – bu o'quvchilarning o'zlashtirish jarayonida faqat nazariy bilimlarni qabul qilish bilan cheklanmay, balki turli ijtimoiy va ma'naviy vaziyatlarni mustaqil tahlil qilib, ularning yechimlarini topishga yo'naltirilgan pedagogik metoddir. Ushbu yondashuv o'quvchilarda tanqidiy fikrlash, mas'uliyatni his qilish, shaxsiy va ijtimoiy qarorlarni qabul qilish qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, muammoli ta'lim o'quvchilarning axloqiy ongini shakllantirish, ularni ijtimoiy me'yorlarga moslashishga rag'batlantirish va kundalik hayotdagi vaziyatlarda to'g'ri xulq-atvorni tanlashga yordam beradi [3].

Masalan, "Shaxsiy mas'uliyat va jamoaviy qaror" mavzusida o'quvchilarga real hayotiy vaziyatlar taqdim etiladi: guruh ishida biror o'quvchi o'z vazifasini bajarishni unutsa yoki yolg'on gapirsa, boshqa o'quvchilar ushbu vaziyatni tahlil qiladilar, turli yechimlarni muhokama qiladilar va guruh bo'yicha eng maqbul qarorni ishlab chiqadilar. Bu jarayonda o'quvchilar adolat, halollik, mas'uliyat, hurmat va hamkorlik kabi ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni amalda qo'llashni o'rganadilar. Shu bilan birga, muammoli ta'lim ijtimoiy muhitni ham e'tiborga oladi, chunki o'quvchilar bir-birining fikrini tinglash, konstruktiv tanqidni qabul qilish va umumiy qarorlar qabul qilish orqali jamoaviy mas'uliyatni his qiladilar.

Bundan tashqari, pedagogik tadqiqotlar muammoli ta'limning shaxsiy rivojlanishga ta'sirini ham tasdiqlaydi. Masalan, Toshboboyeva va boshqalar ma'naviy-axloqiy tarbiyaga muammoli metodni qo'llash o'quvchilarda ijtimoiy mas'uliyatni oshirish, adolatga intilish va qarorlarni oqilona qabul qilish ko'nikmalarini sezilarli darajada rivojlantirishini ko'rsatadi. Shu bilan birga, muammoli ta'limning samaradorligi o'quvchilarning yoshiga, ilgari shakllangan qadriyatli orientatsiyasiga va pedagogik vositalarning mos tanlanganiga bog'liq bo'ladi.

Amaliy pedagogik jarayonda muammoli ta'lim nafaqat qadriyatlarni shakllantirish, balki o'quvchilarda shaxsiy va ijtimoiy mas'uliyatni uyg'otuvchi, ularni muomala va hamkorlikda faol ishtirok etishga rag'batlantiruvchi vosita sifatida xizmat qiladi.

Shu tariqa, muammoli ta'lim shaxsning axloqiy va ma'naviy kamolotida mustahkam poydevor yaratadi, ularni hayotiy qarorlar qabul qilishda ongli va mas'uliyatli bo'lishga o'rgatadi, shuningdek, ijtimoiy me'yorlar va qadriyatlarga moslashish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Loyiha asosida o'qitish o'quvchilarga mavzuni mustaqil o'rganish va guruhda ishlash imkoniyatini beradi. Bu metod shaxsning mehnatsevarlik, mas'uliyat va hamkorlik kabi qadriyatlarini rivojlantiradi. Masalan, "Maktabimizda qadriyatlarni targ'ib qilish" loyihasi davomida o'quvchilar turli tadbirlar, targ'ibot materiallari tayyorlab, ularni sinf va maktab jamoasiga taqdim etadilar. Shu jarayonda ular o'z qarorlari uchun javobgarlikni his qiladi, guruhdagi hamkorlikni mustahkamlaydi va axloqiy qadriyatlarni hayotga tatbiq qiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, loyiha faoliyati o'quvchilarda ijtimoiy mas'uliyatni rivojlantiradi va qadriyatli orientatsiyani oshiradi [7].

Refleksiv yondashuv pedagogik jarayonda o'quvchilarning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishida muhim vosita sifatida namoyon bo'ladi. Ushbu yondashuv o'quvchilarga o'z xulq-atvori, qaror qabul qilish jarayoni va harakatlarining natijalarini tizimli ravishda tahlil qilish imkonini beradi. Refleksiya jarayonida o'quvchilar nafaqat nimani to'g'ri amalga oshirganliklarini aniqlaydi, balki qaysi jihatlarni yaxshilash kerakligini ham baholashadi. Shu orqali ular shaxsiy qadriyatlar tizimini mustahkamlash, axloqiy ongini rivojlantirish va mas'uliyat hissini kuchaytirishga o'rganadilar. Masalan, haftalik refleksiya jurnali yordamida o'quvchilar o'z harakatlarini yozma shaklda qayd etadi: har bir vaziyatda ular qanday axloqiy qaror qabul qilgani, qanday xulq-atvor ko'rsatgani va bu harakatlarning ijtimoiy yoki shaxsiy oqibatlarini tahlil qiladilar. Bu metod o'quvchida nafaqat o'zini baholash, balki o'z xulqini boshqarish va ijtimoiy vazifalarni anglash qobiliyatini rivojlantiradi. Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, refleksiv faoliyat shaxsning ichki motivatsiyasini kuchaytiradi, ijtimoiy va axloqiy qarorlarni qabul qilish jarayonida mustahkam yo'naltiruvchi vazifa bajaradi. Bundan tashqari, zamonaviy pedagogik amaliyotda refleksiv yondashuv interaktiv va muammoli metodlar bilan kombinatsiyalash orqali qo'llanilganda o'quvchilarning qadriyatli orientatsiyasini maksimal darajada oshirish samarasini beradi. Masalan, muammoli vaziyatlarni tahlil qilgandan so'ng, o'quvchilar refleksiya jurnaliga yozgan fikrlarini guruh muhokamasida taqdim etadi, shu bilan ham o'zini, ham boshqalarni baholash va konstruktiv tanqidga javob berish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Bu yondashuv shaxsning tanqidiy fikrlash qobiliyati, axloqiy qaror qabul qilish malakasi va ijtimoiy mas'uliyat hissini mustahkamlaydi.

Maktab o'quvchilari hayotining boshlang'ich bosqichlarida ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni shakllantirish tarbiyaviy jarayonning eng muhim yo'nalishlaridan biridir. Shu sababli, ta'lim jarayonida qadriyatlarni tizimli ravishda shakllantirish zarur. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, innovatsion pedagogik metodlar o'quvchilarda axloqiy ong, shaxsiy mas'uliyat, hamkorlik va halollik sifatlarini samarali rivojlantirishga yordam beradi. Ushbu metodlar orqali bolalar nafaqat bilim egallaydi, balki axloqiy qaror qabul qilish va ijtimoiy muvozanatni saqlash ko'nikmasini hosil qiladi. Shu bilan birga, ular o'z hayotiy maqsadlarini aniqlash, jamiyatdagi o'rnini belgilash va ijtimoiy rollarni anglash imkoniga ega bo'ladi [4].

Globalashuv va texnologik rivojlanish sharoitida yosh avlodning qadriyatli orientatsiyasini shakllantirishning ahamiyati yanada ortadi. Internet, ijtimoiy tarmoqlar va madaniy almashuv jarayonlari yoshlar dunyoqarashiga ta'sir qiladi, ba'zi hollarda esa milliy qadriyatlar tizimiga tahdid solishi mumkin.

Shu sababli maktablar va pedagoglar tomonidan innovatsion metodlarni tizimli qo'llash va o'quvchilarning ma'naviy-axloqiy qadriyatlarini mustahkamlash bugungi kunda eng muhim vazifalardan biri hisoblanadi. UNESCO ma'lumotlariga ko'ra, dunyoda madaniy meros va qadriyatlarni saqlashga qaratilgan 1000 dan ortiq xalqaro loyihalar amalga oshirilmoqda. Bu esa global miqyosda qadriyatlarni saqlash va rivojlantirish zaruratini ko'rsatadi.

Maktab o'quvchilarida qadriyatlarni rivojlantirish jarayoni shaxs kamoloti, ijtimoiy faollik va axloqiy qaror qabul qilish qobiliyatini oshirish bilan birga, jamiyatdagi barqarorlikni ta'minlashga ham xizmat qiladi. Shu bois, innovatsion pedagogik yondashuvlar — interaktiv metodlar, muammoli ta'lim, loyiha asosida o'qitish va reflektiv texnologiyalar — maktab ta'limining ajralmas qismi bo'lishi lozim. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, bu metodlarning tizimli va maqsadli qo'llanilishi o'quvchilarda ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni shakllantirish, shaxsiy mas'uliyatni rivojlantirish va axloqiy qarorlar qabul qilish ko'nikmalarini mustahkamlashda samarali vosita hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdug'offor qizi, R. A. Axloqiy qadriyatlar va tarbiya masalalari. – JournalSS.org, 2023.
2. Al-Farobiy. Al-Madina al-Fadila. – Toshkent: 2007.
3. Dushaeva N. R. The Importance of Spiritual Moral Education for Children in Preschool Education. – Web of Journals, 2024.
4. Egamberdiyeva F. O., Turg'unova, A. O'quvchilarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashda xalq rivoyatlaridan foydalanish metodikasi. – WOS Journals, 2023.
5. Imom G'azzoliy. Ihya' 'Ulum al-Din. – Toshkent: Sharq, 2006.
6. Imom al-Buxoriy. Sahih al-Buxoriy. – Toshkent: 2005.
7. Mirabdullayeva G. Q. Maktab ta'limida ma'naviy-ma'rifiy tarbiyaning o'quvchilar dunyoqarashi shakllanishidagi o'rni. – JournalSS.org, 2025.
8. Toshboboyeva M., Ravshanova S., Xayrullayeva G. Maktab o'quvchilarining ma'naviy tafakkurini rivojlantirish masalalari. – Scientific Journal, 2023.
9. UNESCO. World Heritage and Cultural Values Report. – Paris: UNESCO Publishing, 2020.
10. Xidirova, M. Q., & Raxmonqulova, D. D. (2025). TA'LIM TASHKILOTLARIDA RAHBARLIK KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISH OMILLARI. Elita. uz-Elektron Ilmiy Jurnal, 3(2), 72-75.
11. Qazakhovna, K. M. (2024). ORGANIZATION AND EVALUATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS BASED ON HEUTAGOGICAL APPROACHES. Eurasian Journal of Academic Research, 4(2-1), 178-189.
12. Dilbar, K., Toshmurodova, M., Anormatovna, N. Y., Kazakovna, K. M., Babajanova, F. F., & Yusufvna, S. D. (2024, December). Quantitative Analysis and Algorithmic Enhancement of Semantic Coherence in Multi-domain Automated Information Processing Systems. In Conference on Internet of Things and Smart Spaces (pp. 128-139). Cham: Springer Nature Switzerland.